

**Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії**

**Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
Wydział Nauk o Ziemi i Gospodarki Przestrzennej**

**Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w
Częstochowie
Wydział Nauk Społecznych**

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

**Матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції
(м. Луцьк, 8–9 листопада 2024 р.)**

**Луцьк
2024**

УДК 911.3:30/33(082)
С 90

Рекомендовано до друку Вченою радою географічного факультету
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 3 від 24 жовтня 2024 р.)

Рецензенти:

Нємець Л. М. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри соціально-економічної географії і регіонознавства Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

Матвійчук Л. Ю. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Луцького національного технічного університету

Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів : матеріали
С 90 ІХ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка, м. Луцьк, 8–9 лист. 2024 р. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. 284 с.

ISBN 978-617-8279-35-6

У збірнику висвітлюються проблеми сучасної географічної та економічної науки, які були розглянуті на ІХ Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції. Розкриваються питання теорії та методології географічних досліджень, регіональних економічних студій, регіонального розвитку та просторового планування, освітніх технологій у географії та економіці, а також проблеми суспільно-географічних, природно-географічних, рекреаційно-туристських досліджень Волині та прилеглих територій.

Для широкого кола фахівців, які працюють у сфері географії, економіки, державного управління, освіти, рекреації та туризму, краєзнавства. Видання також буде корисним для вчителів, аспірантів та студентів, а також усіх, хто цікавиться проблемами регіональних досліджень.

УДК 911.3:30/33(082)

ISBN 978-617- 8279-35-6

© Волинський національний
університет
імені Лесі Українки, 2024
© Колектив авторів, 2024

Потапова Алла, Солоп Вікторія
potarova.alla@vnu.edu.ua; dvo0663903924@gmail.com
Волинський навчальний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Вивчення екологічних проблем у системі географічної освіти України є надзвичайно важливим, враховуючи сучасні виклики, пов'язані з екологічною кризою та змінами клімату. Україна, як і багато інших країн, стикається з численними екологічними проблемами, серед яких забруднення повітря та води, деградація ґрунтів, вирубка лісів, втрати біорізноманіття, зміна клімату тощо. Освіта відіграє ключову роль у формуванні екологічної свідомості молодого покоління, яке в майбутньому буде приймати рішення, що впливають на довкілля.

В 6-му класі велика частина часу приділяється вивченню складових географічної оболонки. При вивченні оболонок Землі обов'язково необхідно звертати увагу на раціональне використання природних ресурсів та вплив антропогенного чинника на сучасний стан цих оболонок. Зокрема, розглядаючи літосферу, правильно було б розповісти про негативні наслідки видобутку корисних копалин, адже поверхневі геологічні відклади більшої частини території складаються із піщано-глинистих порід, на яких ведеться несанкціонований їх видобуток. При цьому цілісність ґрунтового покриву порушується, що сприяє інтенсивному яроутворенню. Учитель має акцентувати увагу на бережливе ставлення до надр.

При вивченні атмосфери необхідно наголосити про шкідливість спалювання опалого листя. Наслідком цього може бути забруднення атмосферного повітря та зміна співвідношення газового складу. Такий самий вплив на атмосферу має і спалювання поліетиленових пакетів та пластикових пляшок. Для поліпшення якості повітря необхідно висаджувати дерева, кущі та чагарники. амец і рослини виділяють кисень, який необхідний для живих організмів та зменшують концентрацію вуглекислого газу в атмосфері.

Формуванню екологічної свідомості школярів відіграє вивчення гідросфери. Ставки, озера, річки, струмки, джерела – водні об'єкти, які не завжди перебувають у задовільному стані. Під час вивчення цієї теми потрібно встановити причини незадовільного стану цих об'єктів та знайти оптимальне вирішення екологічних питань. Можна залучити проєктну діяльність дітей і залучити їх до природоохоронної діяльності на місцевості: прибирання берегів річки, озера чи ставка, розчищення джерела або струмка. За допомогою практичної діяльності діти краще розуміють охоронну діяльність усіх оболонок Землі, залежність від кожної з них.

Під час вивчення біосфери в учнів формується детальне уявлення про ґрунт, рослинність, тваринний світ. Шестикласники можуть пояснити причини поширення ґрунтів і живих організмів на Землі на основі встановлення міжпредметних зв'язків між географією та природознавством, давати оцінку змінам ґрунтів, рослинності та тваринного світу в результаті господарської діяльності людини [1]. Під час екскурсії діти знаходять рідкісні та червонокнижні рослини й тварини своєї місцевості, акцентують увагу на необхідності їх збереження.

Ознайомлення з усіма оболонками планети допомагає дітям сформувати уявлення про географічну оболонку як найбільший природний комплекс на Землі,

де відбувається взаємодія компонентів природи у природному комплексі Землі. Також встановлюється закономірність розвитку географічної оболонки (цілісність, ритмічність, кругообіг речовин й енергії), дається оцінка їх практичного значення для життя та діяльності людини.

Наприкінці курсу вивчаються теми «Господарська діяльність людини в антропосфері та її взаємозв'язки з іншими оболонками Землі» та «Охорона природи та невиснажливе природокористування», в яких розглядаються зміни природи під впливом господарської діяльності людини. В учнів формується уявлення про такі поняття, як «природні багатства» та «навколишнє середовище», наводяться приклади природних багатств за особливостями їх вичерпності та відновлюваності, порівнюються ступені забруднення навколишнього середовища в різних частинах Землі [1].

Практичні роботи на місцевості допомагають учням ознайомлюються з компонентами природи, встановити взаємозв'язки між ними, виявити конкретні приклади екологічних проблем свого краю, висловити судження про практичні заходи з усунення негативних наслідків взаємодії людини з природою та брати безпосередню активну участь у природоохоронних заходах.

У сьомому класі екологічному вихованню відводиться незначна роль. Під час вивчення природи океанів та материків вчитель повинен постійно звертати увагу учнів на екологічну ситуацію, яка склалася на кожному материку, в океані, спільно з учнями виокремлювати пропозиції щодо поліпшення стану навколишнього середовища. Семикласники повинні встановлювати причинно-наслідкові зв'язки змін на планеті, застосовуючи інформаційні технології, використовуючи у своїй роботі фото- та відеоматеріали щодо сучасного стану довкілля на материках та в океанах.

При вивченні материка Євразія варто пояснити вплив екологічної ситуації країн – сусідів України на стан довкілля в нашій державі (стан транзитних річок або ж транскордонне перенесення повітряних мас). Важливе значення для формування екологічної свідомості має розділ «Вплив людини на природу материків та океанів». Учні мають усвідомити сучасні проблеми взаємодії суспільства й природи, називати основні типи природоохоронних територій та проводити класифікацію природних ресурсів. Також вони мають наводити приклади раціонального й нераціонального природокористування, змін природних комплексів під впливом людини, основних видів забруднення навколишнього середовища, міжнародних організацій з охорони природи, а також характеризувати різні види забруднення природи, екологічні проблеми материків й океанів, можливі шляхи їх вирішення та оцінювати значення міжнародного співробітництва у вирішенні проблем взаємодії природи та суспільства [1].

Курс географії «Україна у світі: природа, населення» 8-го класу повинен бути найважливішим для становлення екологічної свідомості у підлітків, адже тут вивчаються усі природні компоненти своєї країни загалом і рідного краю зокрема.

Під час вивчення мінерально-сировинних ресурсів потрібно з'ясувати, які зміни відбулися на місці їх видобутку, процеси яроутворення, утворення стихійних сміттєзвалищ на місцях покинутих кар'єрів. Також учнів можуть спостерігати зміни, які відбуваються у верхній частині земної кори.

Негативний вплив на довкілля антропогенного чинника учні можуть презентувати за допомогою презентацій, звітів та наукових робіт щодо вирішення цієї проблеми.

Вивчення внутрішніх вод України можливе із використанням місцевих матеріалів за такими напрямками: відновлення та впорядкування джерел; впорядкування й догляд (очистка, залуження, заліснення) існуючих прибережних захисних смуг річок; створення прибережних захисних смуг; провадження заходів

із відновлення історично сформованих природних ландшафтів у межах водоохоронних зон річок та біля їх витоків, на ділянках, важливих для гідрологічного та гідробіологічного режимів тощо; вивчення стану окремих річок (збір інформації) та розробка й упровадження планів дій з їх оздоровлення [1].

Вивчаючи ґрунти та земельні ресурси, учні досліджують ерозійні процеси, які виникають внаслідок неправильної агротехніки; шкідливість випалювання сухої трави та пожнивних решток.

Під час вивчення розділу «Ландшафти і фізико-географічне районування», діти знайомляться з особливостями взаємодії компонентів географічної оболонки у природно-територіальних комплексах, створенням та розміщенням природоохоронних територій, а також оцінюють вплив господарської діяльності на довкілля в різних природних зонах України.

Вирішальне значення для екологічної освіти учнів має розділ «Природокористування», при вивченні якого розглядаються основні види забруднення довкілля в Україні та вплив екологічної ситуації на життєдіяльність населення.

У 9-му класі учні вивчатимуть господарство України та світу. Під час вивчення розділу «Природні ресурси світу та України» дев'ятикласники можуть аналізувати взаємодію суспільства та природи, прогнозувати наслідки нераціонального природокористування у зв'язку з обмеженістю природних ресурсів, пояснити проблеми та перспективи використання природних ресурсів на сучасному етапі розвитку суспільства. Вивчаючи структуру світового господарства, учні зможуть аналізувати екологічні проблеми, пов'язані з роботою різних типів електростанцій, характеризувати негативний вплив металургії, хімічної та лісової промисловості на довкілля, питання природокористування у сільському господарстві. Під час вивчення цих тем потрібно обговорити проблеми, що виникли у довкіллі внаслідок російсько-української війни.

Отже, шкільна програма з географії має бути побудована таким чином, щоб, закінчуючи курс основної школи, в учнів відбувалося поетапне становлення екологічної свідомості та екологічної культури, що в подальшому може стати визначальним чинником у ставленні до довкілля, а, можливо, й сприятиме вибору професії у майбутньому.

Список використаних джерел: 1. Корнус О. Г., Корнус А. О., Мовчан В. В. Роль шкільної географії у формуванні екологічної свідомості учнів. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія Екологія*. 2016. Вип. 1. С. 99–110. 2. Потапова Алла, Даниленко Вікторія. Завдання та значення екологічного виховання в шкільному курсі географії. *Суспільно-географічні чинники розвитку регіонів* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Луцьк, 12–14 квітня 2024 р.) / за ред. Ю. М. Барського та В. Й. Лажніка. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2024. С. 201–202.

Кулик Катерина	Формування пізнавальних інтересів учнів	
Потапова Алла	на уроках географії	264
Пугач Сергій,	Ігрові методи навчання в географії: переваги	
Коркодим Арсеній	та недоліки	266
Голуб Геннадій,	Форми та методи роботи з формування	
Ляховський Дмитро	лідерських якостей на уроках географії	268

**Потапова Алла,
Солоп Вікторія**

Формування екологічної свідомості школярів
на уроках географії 270

**СУЧАСНІ ГЕОІНФОРМАЦІЙНІ, КАРТОГРАФІЧНІ, ГЕОДЕЗИЧНІ
ТА ФОТОГРАММЕТРИЧНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Серьогін Денис

Перспективи впровадження аналізу видимості у
міському середовищі м. Харків 273